אלו ת"ח ור"ל סבר לה (א)כדדרש רבא [א]אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [א]רב (ב) נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן א"ל רב נחמן בר יצחק עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי אדאורייתא דכתיב [ב]אף חובב עמים כל קדושיו בידך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם אפילו בשעה שאתה מחבב עמים כל קדושיו יהיו בידך והם תכו לרגלך תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ישא מדברותיך לישא וליתן בדבורותיו של מקום אדנביאי דכתיב [ג]גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך [ב]ושרים [ג]אמר [ה]עולא פסוק זה בלשון ארמית נאמר אי תנו כולהו עתה אקבצם ואם מעט מהם יחלו ממשא מלך ושרים אדכתובי דכתיב [ד]מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עלידם ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא רב פפא רמא כריא חדתא איתמי א"ל רב שישא בריה דרב אידי לרב פפא ודילמא לא מידויל א"ל מישקל שקילנא מנייהו אי מידויל מידויל ואי לא מהדרנא להו ניהלייהו אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא אפילו מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא הכל לכריא פתיא אפי' מרבנן ולא אמרן אלא דלא נפקי באכלוזא אבל נפקי באכלוזא רבנן לאו בני מיפק באכלוזא נינהו: רבי פתח [ה]אוצרות בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי הלכה בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס אמר לו רבי פרנסני אמר לו בני קרית אמר לו לאו שנית א"ל לאו אם כן במה אפרנסך [א"ל] פרנסני ככלב וכעורב פרנסיה בתר דנפק יתיב רבי וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו ר' שמעון בר רבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה מימיו בדקו ואשכח אמר רבי יכנסו הכל רבי לטעמיה דאמר רבי אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ כההוא דמי כלילא דשדו אטבריא אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא אמרו ליה ערוקינן [א"ל] ערוקו ערקו פלגיהון דליוה פלגא אתו הנהו פלגא קמי דרבי א"ל ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא ערוקינן ערוקו ערקו כולהו פש ההוא כובס שדיוה אכובס ערק כובס פקע כלילא א"ר ראיתם שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ: וכמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר וכו': ורמינהי החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה והודחה עמהן הן בסקילה וממונן פלט ואם נשתהו שם שלשים יום הן בסייף וממונן אבד אמר רבא לא קשיא הא לבני מתא הא ליתובי מתא כדתניא המודר הנאה מאנשי העיר כל שנשתהא שם שנים עשר חדש אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר מיושבי העיר כל שנשתהא שם שלשים יום אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר ליהנות ממנו ולכל מילי מי בעינן י"ב חדש והתניא שלשים יום לתמחוי שלשה חדשים לקופה ששה לכסות תשעה לקבורה שנים עשר לפסי העיר אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן כי תנן נמי מתניתין שנים עשר חדש לפסי העיר תנן: וא"ר אסי אמר ר' יוחנן הכל לפסי העיר ואפי' מיתמי אבל רבנן לא דרבנן לא צריכי נטירותא אמר רב פפא לשורא ולפרשא ולטרזינא אפילו מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי והתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים א"ל אנא לאחשובינהו קא עבידנא איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה ליהוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מאי מצוה רבה א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים שמע מינה

פדיון

אלו תלמידי חכמים. הלכך אין צריכין חומה: [זו] כנסת ישראל. כולם שוין לענין חומה וגודרים עצמן מלטמע בעובדי כוכבים: שאתה מחבב עמים. שאתה מלביב להם פניך להשליטן על בניך: כל קדושיו. של ישראל בידך [הם] לשומרן: בלשון ארמי נאמר. יתנו תרגום של ישנו כמו ושננתם (ותתנינון) (דברים ו): אם תנו כולם. וכן ריבן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים: עתה אקבצם. בקרוב אקבצם: ויחלו מעט וגו'. ואף [אם] מועטין הן השונין בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בטלים מלשאת משא מלך ושרים. יחלו כמו לא יחל דברו (במדבר ל): מנדה בלו והלך. לריוש נוה אם פחת עבר הנהר ועל אנשי כנסת הגדולה: מנת המלך. מגבת מסים שהן מטילין תמיד על בני המדינה: ארנונא. עישורי תבואות ובהמות מדי שנה בשנה: כריא חדתא. יציאת כריית נהר מים חיים לשתות: לא מידויל. לא ימלאו בו מים והפסדתם הנס ויתמי לאו בני מחילה נינהו דליפלו: לאגלי גפא. לשערי חומות העיר להגיף בהן דלתות. אגלי דלתות כמו טרוקו גלי (כריתות דף כח.) גפא סגירה כמו אלא אסר הגפה באלו מציאות (ב"מ דף כה:): לכריא פתיא. חפירת בור לשתות מים ועל שם והכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קורא פתיא: אפילו מרבנן. שהכל צריכין למים: דלא נפקי באכלוזא. שאין הן עצמם יוצאין בהכרזה לחפור אלא שוכרים פועלים: ככלב וכעורב. שחס הקב"ה עליהם (שבת קנה:) שנאמר יודע צדיק דין דלים (משלי כט) לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו (תהלים קמז) לפי שהעורב אכזרי על בניו והקב"ה מזמין להן יתושין מתוך צואתם ואוכלין: דמי כלילא. עטרה למלך קיסר: אתו. עמי הארץ לקמיה דרבי: דליהוה לפלגא. מחצה המלך דמי הסלי וסילקה מעליהן: שדיוה אכובס. הטילוה לפסקי המלך על הכובס: ההמרת והגמלת. שיירא של חמרים ושל גמלים: הרי אלו בסקילה. כדין אנשי יחידים: יתובי בתא. בשלשים יום וגבי עיר הנדחת כתיב יושבי העיר (דברים יג): ולכל מילי. ומקמי הכי לא יהיב מידי עם בני העיר: שלשים יום לתמחוי. כיון ששהה שם שלשים יום נותן הימנו גבאי תמחוי מאכל לעניים: לקופה. לצדקה: לכסות. לעניי העיר: לקבורה. לקבור עניי העיר שהיא יכולה יחידה: לשורא. לתיקון החומה: לפרשא. פרש (ב) שהולך סביבות העיר לשומרה ולידע מה היא צריכה: לטרזינא. שומר כלי זיין של בני העיר ויושב בבית אצל השער:

שבי

לא שליט למרמא עליהם. לפי שהיו עסוקים במלאכת שמים בבנין בית המקדש ה"נ אין להטיל מס על לומדי תורה:

והלך זו ארנונא. פי' בקונטרס עישור בהמות ותבואה כו' ור"ת פי' ארנונא דורון לשלטון העובר ממקום למקום שנותן לו כל עיר ועיר ארנונה ופירושו מלשון ויבא הלך לאיש העשיר (שמואל ב יב):

כריא פתיא. פירש ר"ת להסיר גבשושים מרחוב העיר:

איפרא הורמיז. פר"ת דמשמעות הלשון כן מלשון המקום איפרא כמו אפריון נמטייה לר"ש (ב"מ דף קיט.) הורמיז שם ואשכינה כי הסיא דמ"פ אסד דיני ממונות (סנהדרין דף לט. ושם ד"ה דהורמיז) מפלגא דידך ולעיל דהורמיז בזיי"ן מפלגא ולמטה דהורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא לקמן (דף עג.): (לעיל) **ככלב** וכעורב. כמו שפי' הקונטרס והיינו דכתיב נותן לבהמה לחמה לבני עורב וגו' בהמה בגימטריא כלב: **יתיב** רב יוסף וקא מעיין בה. וא"ת ומי לית ליה בינה קלירה מסברה וגו' (ישעיה מ) כדאמרי' בפירקין (דף י:) וי"ל דקבל' משום שלום מלכות כדעבד רבא לקמן (שם) וכי היכי דפליגינהו רבא לעניי עובדי כוכבים ה"נ פדה בהו רב יוסף שבויי עובדי כוכבים ומיהו לא צריכי להכי אלא כדפירש הקונט' (ג) ויש"ל דרבא דקבלה משום שלום מלכות וכיון שאמרה לו ליתן למצוה רבה לא היה אפשר לסלקם לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים (חולין צד.) אבל מעות המתחלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנס כדאמר בהנזקין (גיטין דף סא.) מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום והא דקבל מההיא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין (דף ו: ושם ד"ה עד) אע"ג דהתם לא היה שלום מלכות התם טעמא משום דהוו כמו קרבן ואמרינן (נזיר סב.) איש איש לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל:

פדיון

עין משפט נר מצוה

נז א מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה י סמג עשין יג טוש"ע ח"מ סי' קסג סעיף ג וטוש"ע י"ד סי' רמג סעיף ב:

נח ב ג ד מיי' פ"ז מהל' שכנים הל' ו ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קסג סעיף ד:

נט ה ו ז מיי' שם ופ"ו מהל' ת"ת הל' י סמג שם ועשין יג טוש"ע שם וטוש"ע י"ד סי' רמג סעיף ב:

ס ח טוש"ע י"ד סי' רנא סעיף יא:

סא ט מיי' פ"ד מהל' ע"ז הל' ט:

סב י מיי' פ"ט מהל' נדרים הל' יח סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סי' רח סעיף לג:

סג כ מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הל' יב סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנו סעיף ה:

סד ל מיי' פ"ו מהל' שכנים הל' ה סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קסג סעיף ג:

סה מ מיי' שם הל' ו סמג שם טוש"ע שם סעיף ד:

סו נ ס ע מיי' שם ופ"ו מהל' ת"ת הלכה י סמג שם טוש"ע שם וטוש"ע י"ד סי' רמג סעיף ב:

סז פ צ מיי' פ"ז מהל' מתנות עניים הלכה יג סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רמה סעיף ג:

סח ק מיי' שם פ"ח הל' ט סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנב סעיף ב:

סט ר מיי' שם הל' י סמג שם טוש"ע י"ד סי' רנג סעיף א:

רבינו גרשום

אלו ת"ח. שלומדין זה מזה כתינוק יונק משדי אמו: ור"ש לקיש דמפיק מאספרא מהול יובן ודריש האי אני חומה בכל ישראל ולא בצדיקים בלבד: כרגא. כסף גולגלתא: אע"פ שאתה מחבב אומות העולם. שאתה נותן להם על ישראל ממשלה בזמן שישראל בגלות אעפ"כ קדושיו של ישראל העוסקים בתורה יהיו מסורין בידך: לרגלך. משמע בשבילך ומשמע רגל ממש: יתנו בגוים. בלשון ארמי כמו ושננתם ותתנינון כלומר גם יתנון שעוסקים בתורה כולהו עתה אקבצם מגלותם ואם מעט מהם יעסקו ויחלו אותו מעט ויחלו כמו לא יחל דברו: מנת המלך. שנותנין מתנות למלך מסים: ארנונא. מס של קרקע: כריא

ביאורי הראשונים (המשך)

ואפי' הם תלמידים המכתתין רגליהם מעיר לעיר ללמוד תורה, אבל אותם שאין תורתם אומנותם ויש להם עסקים ומתעסקים בסחורה אינם פטורים בשום דבר [ריטב"א]. מהדרנא לה ניהליהו שהרי אין סנן אלא חובה ואין חבין להם [מאירי]. הכל לאגלי גפא גלי מנעול השערים. ונפיש מפרשים מלשון יגיפם בשערים ולזה הפירוש יותר היה כח לומר לגפי גלי כלומר לנעילת השערים. ויש מפרשים מלשון על גפי מרומי קרת הוא תקרה שעושים על השערים של עיר לחיזוק ולשמירה ועושים שם בנין קטן לשומרי השערים ובידיהם מפתחות השערים על כן נקראו המנעולים על שם גפי הנסמכים עליהם כאלו אמרו למנעולי התקרות. הראב"ד ז"ל [שיטה מקובצת]. לכריא פתיא תיקון רחבה של עיר ששם קובעים שווקים [ר"י מיגאש]. רבנן לאו בני מיפק באכלוזא נינהו כדי שלא יתובו בפני עמי הארץ [רמב"ם תלמוד תורה ו, י]. יש שפירשו דמ"מ נותנים שכר לשכור פועלים אחרים במקומם, ואני אומר דכיון דמנהגא באוכלוסא ואפסידו רבנן מינה אפסידו לגמרי [ריטב"א]. עמי הארץ אל יכנסו לפי שהפורענות בא לעולם בשבילם, ומיהו כשימצא במקומות אחרים ואפי' בעיר אחרת ולא ימות ברעב, הא לאו הכי מצוה להחיותו וקרי ביה וחי אחיך עמך כל היכא שאינו מין או משומד [ריטב"א].

המשך ביאורי הראשונים אחר הגמרא

מסורת הש"ס

[פסחים פז.] ג) מגילה ... ב"מ קח. ד) [שם ...] ה) [שבת קלג.] ... יבמות סב. ע"ש] ... ענין סר המלך אמר ... הכל ופשטו שיהיו סוכרים ... שעיר שלמו דמי ... ערוך ערך כלל א'] ... סנהדרין קיב. ע"ש ... [סנהדרין שם תוספתא ... פ"ב] ט) [תוספתא ... פ"ד] י) פי' קרתי ען ... שערי העיר. ערוך ערך ... יא) [לעיל ז: וש"נ] ... [פי' פירש"י מה כ: ובתענית כד:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' רב נחמן בר רב חסדא ... כרגא ומי' עבר מר ... [ול"ל מפרי"ל]: (ב) רש"י ד"ה לפרשא פרש כלומר קניטות: (ג) תוס' ד"ה יתיב וכו' כדפי' בקונטרס דרב יוסף קבלה משום שלום. נ"ב לקמן דף ... ד"ה דלא קיימא:

גליון הש"ס

... במרא המודר הנאה מאנשי העיר. עיין בר"ן נדרים דף פג. ... ר"ת לאמר: שהודרבן ... מהדורתא. עי' ... כריתות דף ד ע"ב ד"ה שאמר:

לאוקמי גירסא

[א] ס"א רב הונא [גליון]

[ב] שרים [הב"ח]

[ג] אמר עולא [...]

[ד] ס"א רבא [גליון]

[ה] אוצרות [...]

[ו] ... [...]

[ז] כשעלו אנשי כנסת [...]

[ח] ... [...]

[ט] הכל' חרם [...]

[י] מנת המלך [...]

[כ] להלביש ... [...]

[ל] מקום [...]

[מ] צ"ל הרב יוסף. רש"א [גליון]

תורה אור

[א] אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם: (שיר השירים ח, י)

[ב] אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: (דברים לג, ג)

[ג] גַּם כִּי יִתְנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים: (הושע ח, י)

[ד] וּלְכֹם מְהוֹדְעִין דִּי כָל כָּהֲנַיָּא וְלֵוָיֵא זַמָּרַיָּא תָרָעַיָּא נְתִינַיָּא וּפָלְחֵי בֵּית אֱלָהָא דְנָה מִנְדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ לָא שַׁלִּיט לְמִרְמֵא עֲלֵיהֹם: (עזרא ז, כד)

ביאורי הראשונים

אלו ת"ח המפיקין אחרים, כשרים הללו [תוס' פסקים פ.]. פסוק זה בלשון ארמית נאמר לא גרסינן כל הפסוק הזה בלשון ארמי נאמר כי אם תיבה אחת בלשון ארמי אלא לא גרסינן הפסוק הזה. עד כאן מגליון תוספות [שיטה מקובצת]. לא שליט למרמא עליהם ונראה שאין תלמידי חכמים פטורין מעשרי תבואתם ולא מכסף גלגלתם אלא כשהמלך מטיל על בני העיר ליתן כך וכך בפדיון גלגלתם וכך וכך במעשר תבואתם והם יפסקו ביניהם, לפי שיכולין תלמידי חכמים לומר לא הטיל המלך עלינו כלום אלא בשבילכם, אבל אם אמר המלך ליתן כל אחד ואחד כסף גלגלתו אין עמי הארץ פורעין בשביל תלמידי חכמים, אלא אם רצה המלך למחול להם יחול [מאירי]. ומיהו רבנן דאמרינן הכא היינו שהם בעלי מעשה, ובהאמרינן כל קדושיו בידך, ואי לא עליהן אמר הכתוב לכן בגללכם ציון שדה תחרש, ואפילו יש בהם יראת שמים ומעשים טובים דוקא כשתורתם אומנותם